

Др Наташа Стојановић,*
Редовни професор Правног факултета,
Универзитет у Нишу

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ ЧЛАНАК
doi:10.5937/zrgfni1776511S

UDK: 347.65/.68:347.961](497.1)
Раđ примљен: 01.10.2017.
Раđ прихваћен: 30.11.2017.

ОВЛАШЋЕЊА ЈАВНИХ БЕЛЕЖНИКА У УРЕЂЕЊУ ПОРОДИЧНОПРАВНИХ ОДНОСА У ДРЖАВАМА НА ПРОСТОРУ БИВШЕ СФРЈ

Апстракт: У раду аутор кроз призму решења садржаних у породичним законима, прописима о животном партнерству лица истог пола, законима о биомедицински потпомогнутој оплодњи, као и прописима о јавном бележничтву држава на простору бивше СФРЈ осветљава овлашћења јавних бележника у породичноправним стварима. Пажња аутора усмерена је на уочавање сличности и разлика, те предности и недостатака у нормирању надлежности јавних бележника у: поступку утврђивања ванбрачног очинства признањем, поступку биомедицински потпомогнуте оплодње, поступку споразумног развода брака, као и у уређењу личноимовинских и имовинских односа супружника, ванбрачних партнера и сродника. По угледу на легислативу држава на простору бивше СФРЈ, посвећену улози јавних бележника у породичноправним стварима, аутор указује на потребу прецизирања и појашњења појединих законских решења како би се она једнако примењивала на све учеснике у правном промету, као и на могућност проширивања надлежности јавних бележника у сфери споразумног развода брака, када супружници немају заједничку децу над којом врше родитељско право.

Кључне речи: породичноправни односи, јавно бележничтво, законодавство држава на простору бивше СФРЈ.

* natasa@prafak.ni.ac.rs

1. Уводне напомене

У широком спектру овлашћења која правни пореци признају јавним бележницима (нотарима) у области грађанског права, посебно место припада оним која се тичу породичноправних односа. Та посебност се нарочито огледа у чињеници да породичноправну сферу прожимају интереси појединаца, али и интереси целокупног друштва, те да она представља свеукупност личних, личноимовинских и имовинских односа супружника, ванбрачних или истополних партнера, као и других чланова породичне заједнице.

У државама са простора бивше СФРЈ поступање јавних бележника у породичноправним стварима уређено је породичним законима,¹ законима

1 На територији Федерације Босне и Херцеговине у примени су: Породични закон Федерације Босне и Херцеговине (*Службене новине Федерације БиХ*, бр. 35/2005 – пречишћен текст и 31/2014. У продужетку рада биће коришћена и скраћеница ПЗФБХ); Породични закон Републике Српске (*Службени гласник РС*, бр. 54/2002, 41/2008 и 63/2014. У наставку рада биће употребљена и скраћеница ПЗРСр) и Породични закон Брчко дистрикта БиХ (*Службени гласник БД*, бр. 23/2007. У продужетку рада биће коришћена и скраћеница ПЗБД). У Републици Македонији примењује се Породични закон (Закон за семејството, *Службен весник на РМ*, бр. 153/2014. У наставку рада биће употребљена и скраћеница ПЗРМ). У Републици Црној Гори то је Породични закон (*Службени лист РЦГ*, бр. 1/2007 и 53/2016. У продужетку рада биће коришћена и скраћеница ПЗРЦГ). За подручје Републике Хрватске у примени је Породични закон (*Obiteljski zakon, Narodne novine*, бр. 103/2015. У наставку рада биће употребљена и скраћеница ПЗРХ). У Републици Словенији тренутно се примењује Закон о брачним и породичним односима (*Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, Uradni list SRS*, št. 15/1976, 1/1989, 64/2001, 16/2004, 101/2007, 90/2011, 84/2012 и 82/2015), али је ова држава донела нови Породични закон (*Družinski zakonik, Uradni list*, št. 15/2017. У продужетку рада биће коришћена и скраћеница ПЗРСл) који је већ ступио на правну снагу. Овај законски текст почиње да се примењује од 31. марта 2019. године, али је због укључивања јавних бележника у поступак споразумног развода брака предмет наше пажње. На простору Републике Србије примењује се Породични закон (*Службени гласник РС*, бр. 18/2005, 72/2011 – други закон и 6/2015. У наставку рада биће употребљена и скраћеница ПЗРС).

о јавном бележништву,² законима о биомедицински потпомогнутој оплодњи³ и законима о животном партнерству особа истог пола.⁴

2 За Републику Хрватску то је Закон о јавном бележништву (Zakon o javnom bilježništvu, *Narodne novine*, br. 78/1993, 29/1994, 162/1998, 16/2007, 75/2009 и 120/2016. У продужетку рада биће коришћена и скраћеница ЗЈБРХ). У Републици Словенији примењује се Закон о нотаријату (Zakon o notariatu, *Uradni list RS*, št. 13/1994, 48/1994, 82/1994, 83/2001, 73/2004, 98/2005, 17/2006, 115/2006, 33/2007, 45/2008 и 91/2013. У наставку рада биће употребљена и скраћеница ЗНРСл). На територији Федерације Босне и Херцеговине у примени су: Закон о нотарима Федерације Босне и Херцеговине (*Службене новине Федерације БиХ*, br. 49/2002. У продужетку рада биће коришћена и скраћеница ЗНФБХ); Закон о нотарима Републике Српске (*Службени гласник РС*, br. 86/2004, 2/2005, 74/2005, 76/2005, 91/2006, 37/2007, 74/2007 – одлука Уставног суда, 50/2010, 78/2011, 20/2014 и 68/2017. У наставку рада биће употребљена и скраћеница ЗНРСр) и Закон о нотарима Брчко дистрикта БиХ (*Службени гласник БД*, br. 9/2003 и 17/2006. У продужетку рада биће коришћена и скраћеница ЗНБД). У Републици Црној Гори у примени је Закон о нотарима (*Службени лист РЦГ*, br. 68/2005, 49/2008 и 55/2016. У наставку рада биће употребљена и скраћеница ЗНРЦГ). У Републици Македонији примењује се Закон о нотаријату (Закон за нотаријатот, *Службен весник на РМ*, br. 72/2016. У продужетку рада биће коришћена и скраћеница ЗНРМ). За Републику Србију то је Закон о јавном бележништву (*Службени гласник РС*, br. 31/2011, 85/2012, 19/2013, 55/2014 – други закон, 93/2014 – други закон, 121/2014, 6/2015 и 106/2015. У наставку рада биће употребљена и скраћеница ЗЈБРС).

3 На територији Републике Македоније примењује се Закон о биомедицински потпомогнутој оплодњи (Закон за биомедицинско потпомогнато оплодување, *Службен весник на РМ*, br. 37/2008, 149/2014, 192/2015 и 37/2016. У продужетку рада биће коришћена и скраћеница ЗБПОРМ). У Републици Црној Гори примењује се Закон о лијечењу неплодности асистираним репродуктивним технологијама (*Службени лист РЦГ*, br. 74/2009. У наставку рада биће употребљена и скраћеница ЗЛНАРТРЦГ). У Републици Хрватској у примени је Закон о медицински помогнутој оплодњи (*Narodne novine*, br. 86/2012. У продужетку рада биће коришћена и скраћеница ЗМПОРХ). У Републици Словенији то је Закон о лечењу неплодности у поступцима оплодње биомедицинском помоћи (Zakon o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo, *Uradni list*, št. 70/2000 и 15/2017. У наставку рада биће употребљена и скраћеница ЗЛНПОБПРСл). У Републици Србији у примени је Закон о биомедицински потпомогнутој оплодњи (*Службени гласник РС*, br. 40/2017. У продужетку рада биће коришћена и скраћеница ЗБПОРС). Федерација Босна и Херцеговина још нема законски текст на ову тематику, али постоји Нацрт Закона о лијечењу неплодности биомедицински потпомогнутом оплодњом (У наставку рада биће употребљена и скраћеница НЗЛНБПОФБХ, на интернет страници http://www.parlamentfbih.gov.ba/dom_naroda/v2/userfiles/files/1/%20u%proceduri_2017/Nacrtr%20zakona%20VMPO%20b_.pdf. Приступ остварен 20. августа 2017. године).

4 За територију Републике Словеније то је Закон о партнерској вези (Zakon o partnerski zvezi, *Uradni list*, br. 33/2016. У продужетку рада биће коришћена и скраћеница ЗПВРСл), а за територију Републике Хрватске то је Закон о животном партнерству особа истог пола (Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola, *Narodne novine*, br. 92/2014. У наставку рада биће употребљена и скраћеница ЗЖПОИПРХ).

Предмет наше пажње јесу овлашћења која јавни бележници имају: у поступку утврђивања ванбрачног очинства признањем, у поступку биомедицински потпомогнуте оплодње, у поступку споразумног развода брака, код уређивања личноимовинских и имовинских односа супружника, ванбрачних партнера, истополних партнера и других чланова породичне заједнице, са циљем да се испитају и утврде сличности и разлике у решењима држава са простора некадашње СФРЈ, те њихове предности и недостаци, са посебним акцентом на легислативу Републике Србије.

2. Поступак утврђивања ванбрачног очинства и материнства признањем

Као што је познато, порекло детета рођеног ван брака у односу на мајку редовно се утврђује путем максиме *Mater semper in iure certa est*, будући да је то жена која је дете родила. Ако то није могуће, онда се материнство утврђује признањем или судским путем. Исто тако, порекло детета рођеног ван брака у односу на оца утврђује се признањем или у судском поступку, истраживањем очинства.

Од држава на простору бивше СФРЈ једино актуелна законодавства у Федерацији Босни и Херцеговини и Брчко дистрикту БиХ регулишу могућност признања материнства на исти начин као и признање очинства.⁵

Да би изјава о признању очинства била правно валидна и притом произвела дејство у правном промету, потребно је да лице које даје такву изјаву задовољи одређене квалитете, да изјава буде дата пред овлашћеним лицем и да се са њеном садржином сагласе овлашћени субјекти.

У већини бивших југословенских република лице које признаје очинство мора да има најмање навршених 16 година живота, да је способно да схвати смисао онога што чини и какве ће то последице произвести. Иста могућност признаје се и делимично пословно способним лицима.⁶ Хрватски законодавац унеколико одступа од овог решења, дозвољавајући и малолетнику млађем од 16 година да призна очинство, али му је потребно одобрење његовог законског заступника,⁷ чиме се у значајној мери крњи лични карактер изјаве о признању очинства (тако и: Драшкић, 2005: 204). Словеначки законодавац се не изјашњава о узрасту лица које признаје своје очинство, али инсистира да мушкарац који дете признаје схвата смисао

5 Видети: чл. 56 ПЗФБХ, као и чл. 51-52 ПЗБД.

6 Видети: чл. 57 ПЗФБХ, чл. 53 ПЗБД, чл. 55 ПЗРМ, чл. 104 ПЗРЦГ, чл. 63, ст. 1, тач. 2 ПЗРХ, чл. 114 ПЗРСр и чл. 46 ПЗРС.

7 Видети: чл. 63, ст. 1, тач. 3 ПЗРХ.

и последице тога чина.⁸ Од правила да је изјава о признању очинства стриктно везана за личност оног ко је даје, те да је стога забрањено заступање у овом правном послу, оглушују се и легислатори у Републици Македонији и Републици Српској, одређивањем могућности признања очинства преко пуномоћника.⁹

Оно што окупира нашу пажњу јесте пред којим овлашћеним субјектом се може очинство признати. Лицу које хоће да призна очинство породичноправни прописи олакшавају правно деловање, будући да такав један правни посао може да се предузме пред органом старатељства, матичарем, судијом или јавним бележником, чиме се у већој мери поштује принцип најбољег интереса детета (Цвејић Јанчић, 2007: 10). Осим тога, изјава о признању очинства може бити садржана у завештању.^{10 11} Законодавци у Републици Српској, Републици Словенији и Републици Црној Гори на то овлашћују и било који државни орган који има право да саставља јавне исправе, а хрватски законодавац конзуларног или дипломатског представника који врши конзуларне послове.¹² Од бивших југословенских република, дакле, једино Република Хрватска и Република Македонија не овлашћују јавног бележника да може да узме изјаву о признању очинства.¹³

Оно у чему, такође, нема јединственог гледања на ствар јесте и пред ким треба да се саопшти сагласност овлашћеног лица у погледу дате изјаве о признању очинства. За разлику од законодаваца Републике Црне Горе и Републике Српске који прописују идентично решење као и за давање изјаве о признању очинства,¹⁴ у македонским, хрватским, словеначким, српским породичноправним прописима и законским решењима Брчко дистрикта БиХ на ову тему постоји празнина.¹⁵ Породични закон Федерације Босне и Херцеговине предвиђа двојни колосек, прописујући идентично решење за

8 Видети: чл. 116 ПЗРСл.

9 Видети: чл. 52 ПЗРМ и чл. 113 ПЗРСр.

10 Видети: чл. 56 ПЗФБХ, чл. 101 ПЗРЦГ, чл. 115 ПЗРСл, чл. 112 ПЗРСр и чл. 51 ПЗРС.

11 Услед лоше стилизације слова ПЗБД, може се извести закључак да се изјава о признању очинства или материнства може дати и пред записничаром. Видети: чл. 52, ст. 1 ПОБД.

12 Видети: чл. 112, ст. 1 ПЗРСр, чл. 115 ПЗРСл, чл. 101 ПЗРЦГ и чл. 62, ст. 4 ПЗРХ.

13 Видети: чл. 51, ст. 2 ПЗРМ и чл. 62, ст. 1 и 3 ПЗРХ.

14 Видети: чл. 105, ст. 2 и чл. 106, ст. 1 ПЗРЦГ, као и чл. 117, ст. 1 и чл. 119 ПЗРСр.

15 Видети: чл. 56, ст. 1 и чл. 57, ст. 1 ПЗРМ, чл. 64 ПЗРХ, чл. 117 ПЗРСл, чл. 48, ст. 1 и чл. 49, ст. 1 ПЗРС, као и чл. 57 ПЗБД.

мушкарца који признаје очинство и мајку детета,¹⁶ док за дете стипулише да се оно може сагласити са изјавом о признању очинства само пред органом старатељства, његовог места пребивалишта, односно боравишта.¹⁷

Измене и допуне Породичног закона Републике Србије ништа не прецизирају о каквој врсти исправе је реч коју саставља јавни бележник када се изјава о признању очинства даје пред њим. На ту тему нешто су прецизнији у формулацијама законодавци у Републици Црној Гори, Републици Словенији и Републици Српској, који користе израз „јавна исправа“. У правној литератури има мишљења, са позивом на одговарајуће одредбе породичноправних прописа у Федерацији Босни и Херцеговини, да се овде ради о нотарски обрађеним исправама, што је заправо форма јавнобележничког записа (Ровлакић, 2013: 262). Сматрамо да је, барем када је реч о правном простору Републике Србије, преко потребно прецизирати који облик мора имати изјава о признању очинства дата пред јавним бележником. Такође, интереси правне сигурности налажу да се стипулише могућност давања сагласности на саопштену изјаву о признању очинства од стране мајке и детета које се признаје пред јавним бележником, као и форма коју та сагласност мора да има.

3. Поступак зачећа детета уз биомедицинску помоћ

Породичноправни прописи свих држава са простора бивше СФРЈ, паралелно са регулисањем материнства и очинства детета зачетог природним путем, уређују и материнство и очинство детета зачетог уз биомедицинску помоћ.¹⁸ Од тога одступа Република Црна Гора, будући да ову материју, осим Породичног закона, регулише и Законом о лијечењу неплодности асистираним репродуктивним технологијама.¹⁹

За дете зачето у поступку биомедицински потпомогнуте оплодње важи да је његова мајка жена која га је родила, те да није дозвољено утврђивати материнство жене која је даровала јајну ћелију за његово зачеће.²⁰

Оцем детета зачетог уз биомедицинску помоћ сматра се мушкарац који је супружник, односно ванбрачни партнер жене која га је родила, и то током

16 Видети: чл. 62, ст. 3 ПЗФБХ.

17 Видети: чл. 63, ст. 1 ПЗФБХ.

18 Видети: чл. 89–90 ПЗФБХ, чл. 62 и 71 ПЗРМ, чл. 112 и 118 ПЗРЦГ, чл. 82–83 ПЗРХ, чл. 133–134 ПЗРСл, чл. 135–136 ПЗРСр, чл. 74–75 ПЗБД, као и чл. 57–58 ПЗРС.

19 Видети: чл. 112 и 118 ПЗРЦГ и чл. 46–48 ЗЛНАРТРЦГ.

20 Видети: чл. 89 и чл. 90, ст. 1 ПЗФБХ, чл. 82, ст. 1 ПЗРХ, чл. 133 ПЗРСл, чл. 47 ЗЛНАРТРЦГ, чл. 57 ПЗРС, као и чл. 74 ПЗБД.

трајања брака или 300 дана по престанку брака. И у овом случају није допуштено истраживати очинство мушкарца који је даровао семене ћелије за његово зачеће, а мушкарац који се сматра оцем детета може оспоравати своје очинство једино ако дете није зачето у поступку биомедицински потпомогнуте оплодње или ако није дао пристанак за његово спровођење.²¹

Да би се поступак зачећа детета уз примену савремених научно проверених биомедицинских достигнућа могао спровести, породични закони и закони о којима се уређује поступак биомедицински потпомогнуте оплодње држава са простора некадашње СФРЈ захтевају пристанак, у писаној форми, свих субјеката који се подвргавају поступку биомедицински потпомогнуте оплодње,²² и то за сваки поступак посебно,²³ као и субјеката-даваоца репродуктивних ћелија или ембриона.²⁴

Српски законодавац прописује за даваоце репродуктивних ћелија или ембриона, а не и за лица која се подвргавају самом поступку биомедицинске оплодње, да изјаву о пристанку за њихово даровање, у писаној форми, морају дати искључиво пред здравственим радником у Банци репродуктивних ћелија, ткива и ембриона или у Центру за биомедицинску оплодњу.²⁵ Отуда, следи и логично питање, пред ким онда лица која се подвргавају поступку зачећа уз биомедицинску помоћ дају свој пристанак за то у писаној форми? У законодавству других држава са простора бивше СФРЈ ствар је нешто другачија. Наиме, словеначки и црногорски законодавац одређују да лица која се подвргавају овом поступку и даваоци репродуктивних мушких или женских ћелија морају да у писаној форми дају пристанак.²⁶ Хрватски законодавац инсистира на писаном пристанку лица која се подвргавају биомедицинској оплодњи.²⁷ Идентично решење предвиђено је и за даваоце

21 Видети: чл. 89 и чл. 90, ст. 2 ПЗФБХ, чл. 62 и чл. 71 ПЗРМ, чл. 83, ст. 1–4 ПЗРХ, чл. 134 ПЗРСл, чл. 135 и чл. 136, ст. 1 ПЗРСр, чл. 74 и чл. 75, ст. 2 ПЗБД, чл. 112 и чл. 118 ПЗРЦГ, чл. 48 ЗЛНАРТРЦГ, као и чл. 58 ПЗРС.

22 Видети: чл. 90, ст. 1–2 ПЗФБХ и чл. 35, ст. 1 НЗЛНБПОФБХ; чл. 71 ПЗРМ и чл. 12, ст. 1 ЗБПОРМ; чл. 82, ст. 2–3, чл. 83 ПЗРХ и чл. 14, ст. 1–2 ЗМПОРХ; чл. 133, ст. 1, чл. 134, ст. 1 ПЗРСл и чл. 22, ст. 1 ЗЛНПОБПРСл; чл. 136, ст. 1 ПЗРСр; чл. 75, ст. 1–2 ПЗБД; чл. 118, ст. 1 ПЗРЦГ и чл. 25, ст. 1 ЗЛНАРТРЦГ, као и чл. 58, ст. 1–2 ПЗРС и чл. 27 ЗБПОРС.

23 Видети: чл. 35, ст. 2 НЗЛНБПОФБХ, чл. 12, ст. 2 ЗБПОРМ, чл. 14, ст. 2 ЗМПОРХ, чл. 22, ст. 6 ЗЛНПОБПРСл, чл. 25, ст. 1 ЗЛНАРТРЦГ и чл. 27, ст. 2 ЗБПОРС.

24 Видети: чл. 13, и чл. 15, ст. 1–2 ЗБПОРМ, чл. 19, ст. 1–2 ЗМПОРХ, чл. 25, ст. 1 ЗЛНПОБПРСл, чл. 29 ЗЛНАРТРЦГ и чл. 38 ЗБПОРС.

25 Видети: чл. 38, ст. 3 ЗБПОРС.

26 Видети: чл. 22, ст. 1 и чл. 25 ЗЛНПОБПРСл, као и чл. 25, ст. 1 и чл. 29 ЗЛНАРТРЦГ. У том правцу, такође, видети и чл. 35, ст. 1 НЗЛНБПОФБХ.

27 Видети: чл. 14, ст. 1–2 ЗМПОРХ.

репродуктивних ћелија, док се за даваоце ембриона захтева писани пристанак, који притом мора да овери јавни бележник.²⁸ Исти правац деловања има и македонски законодавац.²⁹ Нејасно је, међутим, да ли је овакво подвајање последица пропуста законодаваца³⁰ у Републици Хрватској и Републици Македонији или њихове жеље да деловање јавних бележника веже само за даваоце ембриона.³¹

4. Поступак за споразумни развод брака

Према породичноправним прописима бивших југословенских република један од могућих начина развода брака јесте, поред развода брака по тужби једног од супружника, и споразумни развод брака.³²

Развод брака на подлози споразума супружника подразумева да они у први план стављају своју децу и заштиту њихових интереса, те да односи међу супружницима нису у тој мери поремећени да се међу њима не би постигао договор о будућем одвојеном животу.

И док се у праву Републике Српске споразумни развод брака везује само за супружнике који немају заједничку малолетну биолошку или усвојену децу или пунолетну децу над којима је продужено родитељско старање, у правним системима других држава са простора бивше СФРЈ такво ограничење не постоји, те развод брака на основу споразума могу захтевати сви супружници.³³ Штавише, Породични закон Брчко дистрикта БиХ, у погледу споразумног развода брака, потенцира управо могућност развода брака на основу споразума супружника који имају заједничку децу над којом врше родитељско право, под условом да постоји разлог за развод брака – тешка и трајна поремећеност брачних односа.³⁴

28 Видети: чл. 19, ст. 2 ЗМПОРХ.

29 Видети: чл. 12, ст. 1–2, чл. 13 и чл. 15, ст. 1–2 ЗБПОРМ.

30 Видети: чл. 12, ст. 1 чл. 13 и чл. 15, ст. 1–2 ЗБПОРМ.

31 Измене и допуне ЗБПОРМ, извршене 2014. године, уводе у македонско право институт сурогат материнства. Овом новином, поред осталог, прописано је да брачни пар који се подвргава поступку биомедицински потпомогнуте оплодње и сурогат мајка морају да дају сагласност у писаној форми, које оверава јавни бележник. Такође, и уговор који склапају супружници и сурогат мајка, а којим се ближе уређују њихова права и обавезе, мора бити у писаном облику и оверен од нотара. Видети: чл. 12-б, ст. 1–2 и чл. 12-д овог законског текста.

32 Видети: чл. 56–58 ПЗРЦГ, чл. 41–44 ПЗФБХ, чл. 39–43 ПЗРМ, чл. 50–57 ПЗРХ, чл. 96–98 ПЗРСл, чл. 52–56 ПЗРСр, чл. 39–40 ПЗБД и чл. 40–41 ПЗРС.

33 Видети: чл. 55, ст. 1 ПЗРСр, чл. 39, ст. 1 ПЗРМ, чл. 42 ПЗФБХ, чл. 57, ст. 1 ПЗРЦГ, чл. 97 ПЗРСл, чл. 51, ст. 1, тач. 1 ПЗРХ и чл. 40, ст. 1 ПЗРС.

34 Видети: чл. 39–40 ПЗБД.

На ову разлику надовезује се још једна, могло би се рећи квалитативна и суштинска разлика, која се односи на све споразумне разводе бракова супружника који имају децу над којом врше родитељско право. Наиме, услов *sine qua non* за разматрање предлога за споразумни развод брака у Републици Црној Гори и Републици Србији јесу претходно постигнути споразуми супружника у писаној форми о вршењу родитељског права и подели заједнички стечене имовине.³⁵ Споразум о вршењу родитељског права може се јавити у два облика, као споразум о заједничком вршењу родитељског право и као споразум о самосталном вршењу родитељског права.³⁶ Строже захтеве за споразумни развод брака поставља законодавац у Федерацији Босни и Херцеговини, инсистирајући на томе да су супружници у браку провели најмање шест месеци, као и да су постигли споразум не само о вршењу родитељског права, већ и о издржавању супружника.³⁷ Словеначки законодавац не захтева да је брак одређено време трајао, али тражи од супружника договор око: остваривања родитељског права, издржавања супружника, о томе ко ће бити закупац стана у коме су заједно живели супружници, као и о подели заједнички стечене имовине. При томе, слово Породичног закона ове бивше југословенске републике недвосмислено одређује да споразум супружника о деоби имовине мора да има форму извршног јавнобележничког записа.³⁸ Нешто блаже услове за споразумни развод брака прописује хрватски законодавац, захтевајући од супружника да уз предлог за споразумни развод брака доставе и план о заједничком родитељском старању и извештај о обавезном саветовању.³⁹ Готово у истој равни са хрватским легислатором су македонски и законодавац Брчко дистрикта БиХ који од супружника једино тражи да се, у форми писаног споразума, договоре око вршења родитељског права.⁴⁰

Развод брака, и уже споразумни развод брака, у државама на простору бивше СФРЈ у надлежности је судова. Иако би било више елемената да се брак на основу споразума супружника разводи у ванпарничном поступку, будући да је реч о неспорној ствари (тако и: Dika, 2009: 1158), развод се, ипак, остварује у парничном поступку.⁴¹ Суд се не упушта у то да ли има

35 Видети: чл. 57, ст. 2 ПЗРЦГ и чл. 40, ст. 2 ПЗРС.

36 Видети: чл. 77, ст. 1 и чл. 79, ст. 1 ПЗРЦГ и чл. 40, ст. 3 ПЗРС.

37 Видети: чл. 44, ст. 1 ПЗФБХ.

38 Видети: чл. 96, ст. 1 ПЗРСл.

39 Видети: чл. 55, ст. 1, у вези са чл. 456 ПЗРХ.

40 Видети: чл. 39, ст. 2 ПЗРМ и чл. 45 ПЗБД.

41 Насупрот томе, у Републици Аустрији и Републици Немачкој за споразумни развод брака прописана је ванпарнична процедура. О томе опширније видети код: Ријавец, 2010: 122–123.

смисла одржати „напукли“ брак и шта је допринело томе, већ на основу испитивања свих правно релевантних чињеница и спровођења доказног поступка проверава да ли је и у којој мери споразум о вршењу родитељског права у најбољем интересу детета. Уколико тај захтев није испуњен, суд има право да на другачији начин уреди остваривање родитељског старања о деци.⁴² У појединим законодавствима на простору бивше СФРЈ за овакву ситуацију прописано је да се предлог за споразумни развод брака одбија.⁴³ У томе му значајну стручну помоћ пружа орган старатељства.⁴⁴

Породични закон Републике Словеније, осим споразумног развода брака за који је надлежан суд, прописује и могућност да се супружници, на подлози споразума, разведу пред јавним бележником. За примену овог решења захтева се да супружници немају заједничку децу над којом врше родитељско право, а да они уз то постигну и сагласност о подели заједнички стечене имовине, издржавању супружника и закупу стана у коме су живели као супружници. Нотар је дужан да постигнути споразум супружника обликује у форми нотарског записа. Брак се сматра разведеним онога дана када је јавнобележнички запис потписан.⁴⁵

Решење словеначког законодавца којим се супружницима без заједничке деце над којима се врши родитељско право омогућава да се споразумно разведу пред јавним бележником заслужује пажњу и наш нормотворац би требало да га уважи у будућој редакцији Породичног закона. Правни механизам путем кога би јавни бележници у Републици Србији добили овлашћење да споразумно разводе бракове – да ли тако што би породичноправним прописима било предвиђено директно упућивање предлога за споразумни развод брака од стране супружника или, као у случају поступка за расправљање заоставштине, могућношћу његовог поверавања одлуком суда остаје да се види (о томе: М. Dika, 2009: 1158–1159). У сваком случају, оно што је без дубље анализе и практичне провере видљиво на први поглед јесте да ће таквим законодавним потезом потпуније бити примењена Препорука о мерама за спречавање и смањивање оптерећења судова [бр. Р (86) 12] Комитета министара Савета Европе из 1986. године,⁴⁶ којом се, поред осталог, предвиђа смањивање

42 Видети: чл. 53, ст. 1 ПЗРХ, чл. 363, ст. 2 ПЗРЦГ, чл. 256, ст. 1 ПЗРМ и чл. 272, ст. 2 ПЗРС.

43 То изричито прописују чл. 44, ст. 2 ПЗФБХ и чл. 96, ст. 2 ПЗРСл.

44 На основу: чл. 361 ПЗРЦГ, чл. 256, ст. 1 ПЗРМ, чл. 54, ст. 3, у вези са чл. 321 и чл. 325 ПЗРХ, као чл. 270 ПЗРС.

45 Видети: чл. 97, ст. 1–2 ПЗРСл.

46 *Reommendation No. R (86) 12 of the Committee of minister to member states concerning mesures to prevent and reduce the excessive workload in the courts.* Преузето 30. августа 2017. године. <https://rm.coe.int/16804f7b86>.

„вансудских дужности судија“, а што поступак за споразумни развод брака супружника без заједничке деце о којима се они старају, заправо, представља.

5. Располагање имовином пословно неспособних лица

Малолетници и пунолетна лица којима је одузета пословна способност у свим државама на простору бивше СФРЈ уживају појачану правну заштиту управо због недовољног правног капацитета да заштите себе и своје интересе.

У односу на Породични закон Федерације Босне и Херцеговине, Породични закон Брчко дистрикта БиХ и Породични закон Републике Србије, који јасно раздвајају млађе малолетнике (узраст до навршених 14 година,⁴⁷ односно 16 година живота⁴⁸), од старијих малолетника (узраст од навршених 14, односно 16 година живота) у погледу врсте правних послова имовинске природе које они могу предузимати самостално или уз сагласност (претходну или накнадну) својих родитеља, односно (ово важи само за српско право), за послове располагања непокретностима или покретностима велике вредности и сагласност органа старатељства,⁴⁹ ⁵⁰ у правним системима других држава са простора некадашње СФРЈ ствар је нешто другачија. Новелирани Породични закон Републике Црне Горе омогућава свим малолетницима, без обзира на узраст, да склапају имовинскоправне послове уз претходну или накнадну сагласност родитеља, а за располагања одговарајућим имовинским правима и сагласност органа старатељства.⁵¹ Словеначки Породични закон омогућава малолетницима са навршених 15 година живота да склапају правне послове, уз ограничење да им је за послове који значајно утичу на њихов

47 Ово је решење прихваћено у Федерацији Босни и Херцеговини и Републици Србији.

48 Такав концепт усваја законодавац Брчко дистрикта БиХ.

49 Видети: чл. 137, ст. 2 ПЗФБХ, чл. 120, ст. 2 ПЗБД и чл. 64, ст. 1-2 ПЗРС.

50 У српској правној литератури нема јединственог гледишта да ли се за оптерећење и отуђење одређених имовинских добара малолетника захтева сагласност родитеља и органа старатељства (тако: Драшкић, 2005: 273; Ковачек-Станић, 2007: 298) или само сагласност органа старатељства (тако: Поњавић, 2007: 234). Садржина чл. 64, ст. 2 ПЗРС може бити протумачена у оба правца. Ако се пође од језичког тумачења, проистиче да је исправно схватање у прилог давања сагласности само органа старатељства, а не и родитеља. Међутим, уколико се ова одредба тумачи циљно (постићи најбољи интерес детета) и систематски (чл. 193, ст. 3 ПЗРС јасно одређује да је родитељима за располагање одређеним имовинским правима њихове деце потребна сагласност органа старатељства) протумачи, проистиче да има места за „двоструку“ сагласност.

51 Видети: чл. 66, ст. 1, у вези са чл. 308, ст. 2 ПЗРЦГ.

живот потребна сагласност родитеља.⁵² На сличним позицијама су и македонски и хрватски законодавци,⁵³ док се законодавац у Републици Српској по овом питању децидирано не изјашњава.⁵⁴

Правно класификовање млађих и старијих малолетника има сходну примену и у погледу потпуно пословно неспособних и делимично пословно способних пунолетних лица.^{55 56}

За разлику од Породичног закона Републике Србије који прописује да родитељи детета могу, уз претходну или накнаду сагласност органа старатељства, отуђивати или оптерећивати непокретности и покретне ствари велики вредности,⁵⁷ породични закони других држава са простора бивше СФРЈ унеколико другачије регулишу ову правну ситуацију. Законодавци у Републици Црној Гори, Федерацији Босни и Херцеговини, Брчко дистрику БиХ, Републици Хрватској и Републици Српској уместо термина „велике вредности“ за покретности малолетника којима се располаже, употребљавају израз „вредније“, али за све ствари и права из имовине.⁵⁸ На другом крају су словеначки и македонски законодавац који прописују да родитељи могу отуђивати или оптерећивати имовинска добра свог детета без означавања њихове вредности.⁵⁹ Предност коришћења формулација „покретне ствари велике вредности“ или „вредније ствари или права из имовине“ огледа се у томе што се орган старатељства не ангажује увек када се располаже имовинским добрима малолетника, већ само када она имају одговарајућу вредност. Ове формулације, међутим, пате и од недостатака, будући да се употребљени правни стандарди могу различито интерпретирати и примењивати у пракси органа старатељства (тако и: Povolakić, 2009: 261–262). За македонске центре за социјални рад

52 Видети: чл. 146, ст. 2 ПЗРСл.

53 Видети: чл. 162 ПЗРМ и чл. 85, ст. 2 ПЗРХ.

54 Додуше, у чл. 211 и чл. 212 ПЗРСр говори се о старатељству лица које није навршило 15 година и лица које је навршило 15 година живота, али нема ближег одређења пословне способности ових категорија малолетника.

55 Видети: чл. 168 ПЗРМ, чл. 263 ПЗРСл, чл. 239 ПЗРЦГ, чл. 194, ст. 1–2 ПЗФБХ, чл. 211 ПЗРСр, чл. 175 ПЗБД и чл. 146, ст. 2 и чл. 147, ст. 2 ПЗРС.

56 Словеначки законодавац не прави ово разликовање. Видети: чл. 262 ПЗРСл. Од овог правила, такође, одступа хрватски законодавац, будући да према Породичном закону пунолетно лице не може бити потпуно лишено пословне способности. Видети: чл. 234, ст. 1–2 овог законског текста.

57 Видети: чл. 193, ст. 3 ПЗРС.

58 Видети: чл. 308, ст. 2 ПЗРЦГ, чл. 266, ст. 1 ПЗФБХ, чл. 243, ст. 1 ПЗБД, чл. 101, ст. 1 ПЗРХ и чл. 287 ПЗРСр.

59 Видети: чл. 149, ст. 1 ПЗРСл и чл. 221, ст. 2 ПЗРМ.

употребљена формулација, без назначивања вредности имовинских добара којима родитељи располажу, значи повећани обим посла, док се у Републици Словенији то питање и не поставља, будући да орган старатељства нема овлашћења за такав вид деловања.

Оно што је, такође, уочљиво јесте да су у већини бивших југословенских република органи старатељства „главни контролори“ у располагању родитеља дечијом имовином.⁶⁰ Од тога одступају словеначки и хрватски законодавац који заштиту најбољег интереса детета остварују преко квалитативно другачијих механизма. У Републици Словенији родитељи без ичије сагласности могу да отуђују и оптерећују имовинска добра своје деце. Међутим, када постоји опасност да ће родитељи таквим располагањима угрозити имовинску сигурност детета, онда суд мора донети одлуку којом га штити.⁶¹ У Републици Хрватској, један од родитеља може располагати дечијом вреднијом имовином, али му за то треба писана сагласност другог родитеља који врши родитељско право и одобрење суда у ванпарничном поступку.⁶²

Актуелни породичноправни прописи бивших југословенских република потенцирају да родитељи могу располагати имовином деце над којом врше родитељско право само ради задовољавања њихових потреба. Од тог правила одступа једино македонски законодавац, будући да у исти ранг ставља и потребе породичне заједнице.⁶³

Породичноправним прописима који се примењују на простору бивших југословенских република није стипулисана форма за правне послове којим се располаже имовином пословно неспособних лица. Разлог, претпостављамо, лежи у чињеници да је у законима о јавном бележничтву већ садржана таква одредба којом се децидирано одређује да уговор о располагању имовином малолетних лица или лица којима је одузета пословна способност морају имати форму јавнобележничког записа.⁶⁴ Закон о јавном бележничтву Републике Србије прописује форму јавнобележничког записа само када се располаже непокретностима пословно неспособних лица. Тиме се отвара простор за различита

60 Видети: чл. 266, ст. 1 ПЗФБХ, чл. 287 ПЗРСр, чл. 243, ст. 1 ПЗБД, чл. 308, ст. 2 ПЗРЦГ, чл. 221, ст. 2 ПЗРМ и чл. 193, ст. 2 ПЗРС.

61 Видети: чл. 149, ст. 2 ПЗСЛ.

62 Видети: чл. 101, ст. 1 ПЗРХ.

63 Упоредити: чл. 221, ст. 2 ПЗРМ, са чл. 149, ст. 1 ПЗРСл, чл. 266, ст. 1 ПЗФБХ, чл. 308, ст. 2 ПЗРЦГ, чл. 287 ПЗРСр и чл. 193, ст. 4 ПЗРС.

64 Видети: чл. 52, ст. 1, тач. 2 ЗНРЦГ, чл. 73, ст. 1, тач. 2 ЗНФБХ, чл. 47, ст. 1, тач. 2 ЗНРСл, чл. 53, ст. 1 ЗЈБРХ и чл. 68, ст. 1, тач. 2 ЗНРСр.

поступања у пракси, поготово када се располаже покретностима велике вредности. Будући да домаћи породичноправни прописи инсистирају на томе да и располагање покретним стварима велике вредности мора бити праћено претходном или накнадом сагласношћу органа старатељства, чини се да има места због тога, као и због значаја који таква добра имају за правни промет, да се и ови правни послови склапају у форми јавнобележничког записа.

6. Уређење личноимовинских односа супружника, ванбрачних партнера и сродника

Изддржавање као право, али и дужност између супружника, ванбрачних партнера и сродника одређеног степена сродства уређују породичноправни прописи свих држава са простора бивше СФРЈ.⁶⁵ Словеначко и хрватско право такву могућност прописују и за истополне партнере.⁶⁶

И поред одређених одступања у погледу нормирања института законског издржавања, оно има своје утемељење у основним принципима који важе за све правне системе чија су решења била предмет наше пажње.

За успостављање алиментационе везе између повериоца и дужника издржавања редовно је потребно задовољење како објективних, тако и субјективних услова.⁶⁷

Давалац издржавања даје према својим могућностима, а примаоцу се издржавање одмерава према потребама.⁶⁸

Изддржавање деце има предност у односу на издржавање осталих сродника, те супружника или ванбрачних партнера.⁶⁹

65 Видети: чл. 253–284 ПЗРЦГ, чл. 178–202 ПЗРМ, чл. 213–249 ПЗФБХ, чл. 100–108 и чл. 183–199 ПЗРСл, чл. 281–319 ПЗРХ, чл. 231–268 ПЗРСр, чл. 192–213 ПЗБД и чл. 151–167 ПЗРС.

66 Видети: чл. 2, ст. 2 и чл. 3, ст. 3 ЗПВРСл, као и чл. 39 ЗЖПОИПРХ.

67 Видети: чл. 292, ст. 2, чл. 299 и чл. 304 ПЗРХ; чл. 257, ст. 2, чл. 262, ст. 3, чл. 268, ст. 3 и чл. 271, ст. 3 ПЗРЦГ; чл. 181, ст. 2, чл. 185, ст. 2, чл. 187 и чл. 193 ПЗРМ; чл. 219, ст. 2, чл. 226 и чл. 231 ПЗФБХ; чл. 100, ст. 3 и чл. 185, ст. 2 ПЗРСл; чл. 236, ст. 2, чл. 243–244 и чл. 249 ПЗРСр, чл. 198, ст. 2, чл. 205 и чл. 210 ПЗБД, као и чл. 151, ст. 3, чл. 152, ст. 2, чл. 153, ст. 2, чл. 155, ст. 4, чл. 156, ст. 2 и чл. 159, ст. 4 ПЗРС.

68 Видети: чл. 282 ПЗРХ, чл. 272, ст. 1 ПЗРЦГ, чл. 194 ПЗРМ, чл. 214, ст. 1 ПЗФБХ, чл. 103 и чл. 189 ПЗРСл, чл. 232, ст. 1 ПЗРСр, чл. 193 ПЗБД, као и чл. 160, ст. 1 ПЗРС.

69 Видети: чл. 283, ст. 1 ПЗРХ, чл. 284, ст. 2 ПЗРЦГ, чл. 215 ПЗФБХ, чл. 105 и чл. 195 ПЗРСл, чл. 232, ст. 2 ПЗРСр, чл. 194 ПЗБД, као и чл. 166, ст. 4 ПЗРС.

Крвни сродници могу остварити право на законску алиментацију, поштујући у законима о наслеђивању утврђени редослед позивања на наслеђе.^{70 71}

Тазбински сродници могу реализовати узајамно право на законско издржавање, али тек после крвних сродника.⁷²

Дужник законске алиментације првог ранга у односу на супружника или ванбрачног партнера јесте лице које са њим живи или је живело у браку или у ванбрачној заједници.⁷³

Законска алиментација између више дужника подељена је према њиховим могућностима.⁷⁴

Издржавање се, по правилу, даје у новцу.^{75 76}

Одрицање од права на законско издржавање, начелно, не производи дејство.^{77 78}

Промењене околности на страни даваоца или примаоца издржавања могу имати утицаја на повећање или смањење већ утврђеног износа издржавања, на промену начина издржавања или на његов престанак.⁷⁹

70 Видети: чл. 261, ст. 1–2 ПЗРЦГ, чл. 184, ст. 1 ПЗРМ, чл. 223, ст. 1 ПЗФБХ, чл. 240, ст. 1 ПЗРСр, чл. 202, ст. 1 ПЗБД и чл. 166, ст. 2 ПЗРС.

71 Од овог правила, одступање чини словеначки законодавац, будући да право и дужност законске алиментације постоји само између родитеља и деце, као и хрватски законодавац који не дозвољава браћи и сестрама да се узајамно издржавају на основу закона. Видети: чл. 183 и чл. 185 ПЗРСл и чл. 281 ПЗРХ.

72 Видети: чл. 283, ст. 3–4 ПЗРХ, чл. 258, ст. 1 ПЗРЦГ, чл. 182, ст. 1 ПЗРМ, чл. 220, ст. 1 ПЗФБХ, чл. 187 ПЗРСл, чл. 237, ст. 1 ПЗРСр, чл. 199–200 ПЗБД и чл. 166, ст. 3 ПЗРС.

73 Видети: чл. 283, ст. 2 ПЗРХ, чл. 284, ст. 1 ПЗРЦГ, чл. 241 ПЗРСр и чл. 166, ст. 1 ПЗРС.

74 Видети: чл. 284, ст. 1 ПЗРХ, чл. 261 ПЗРЦГ, чл. 184, ст. 2 ПЗРМ, чл. 223 ПЗФБХ, чл. 186 ПЗРСл, чл. 240, ст. 2 ПЗРСр, чл. 202, ст. 2 ПЗБД и чл. 166, ст. 5 ПЗРС.

75 Видети: чл. 309, ст. 1 ПЗРХ, чл. 279, ст. 1 ПЗРЦГ, чл. 200 ПЗРМ, чл. 235, ст. 1 ПЗФБХ, чл. 259 ПЗРСр, чл. 221 ПЗБД и чл. 161, ст. 1 ПЗРС.

76 У словеначком праву, ово решење првенствено налази примену код издржавања супружника и ванбрачних партнера, док је за дете које се издржава правило обезбеђивање потребних средстава у домаћинству родитеља, осим ако је то супротно интересима детета. Видети: чл. 183, ст. 5 и чл. 194 ПЗРСл.

77 Видети: чл. 286, ст. 1 ПЗРХ, чл. 253, ст. 3 ПЗРЦГ, чл. 178, ст. 3 ПЗРМ, чл. 213, ст. 3 ПЗФБХ, чл. 103 и чл. 189 ПЗРСл, чл. 231, ст. 3 ПЗРСр, чл. 192, ст. 3 ПЗБД, као и чл. 8, ст. 2 ПЗРС.

78 За словеначко право ово се односи само за случај издржавања деце. Видети: чл. 188 ПЗРСл.

79 Видети: чл. 285 ПЗРХ, чл. 280 ПЗРЦГ, чл. 201 ПЗРМ, чл. 245 ПЗФБХ, чл. 106 и чл. 197 ПЗРСл, чл. 263, ст. 1 ПЗРСр, чл. 222 ПЗБД, као и чл. 164 ПЗРС.

О захтеву за издржавање, начину давања издржавања и висини износа издржавања, али и о променама у већ заснованом издржавању редовно одлучује суд у парничном поступку.^{80 81} Када се у положају даваоца издржавања налази један од родитеља детета – примаоца издржавања, породичноправни прописи нарочито инсистирају на томе да родитељи уложе потребне напоре како би постигли судско поравнање или, ван суда, договор о издржавању који ће максимално заштити интересе детета. У правцу наведеног споразума нарочито конструктивну улогу треба да има орган старатељства.⁸²

У праву Федерације Босне и Херцеговине, уколико родитељи мимо суда постигну споразум о издржавању детета, он може имати форму јавнобележничког записа, који притом има и снагу извршне исправе.⁸³ ⁸⁴ Словеначи породичноправни прописи иду од тога корак даље, те стипулишу да споразум о издржавању могу да закључе супружници за случај развода брака, затим родитељ са пунолетним дететом, као примаоцем издржавања, те пунолетно дете са родитељем, као примаоцем издржавања. Сви ови правни послови морају имати форму извршног јавнобележничког записа.⁸⁵ Такође и сви договори између супружника, када је реч о издржавању међу њима, у вези повећања или смањења или пак престанка издржавања морају имати форму извршног јавнобележничког записа, наравно под претпоставком да он не угрожава добробит детета. Исто важи и за ситуацију да се у дужничкоповерилачком односу нађу родитељ и пунолетно дете.⁸⁶

Породични закон Републике Србије форму јавнобележничког записа прописује за сваки споразум којим се одређује начин давања издржавања,

80 Видети: чл. 317, ст. 1 ПЗРХ, чл. 365–371 ПЗРЦГ, чл. 274–279 ПЗРМ, чл. 308–311 ПЗФБХ, чл. 100 и чл. 190–191 ПЗРСл, чл. 265–268 ПЗРСр, чл. 279–281 ПЗБД, као и чл. 277–282 ПЗРС.

81 Од овог правила хрватски законодавац чини одступање, прописујући да дете може остварити своје право на издржавање у поједностављеном ванпарничном поступку, под претпоставком да међу учесницима поступка нема спора о потребама детета и могућностима даваоца издржавања. Видети: чл. 308, у вези са чл. 474–477 ПЗРХ.

82 Видети: чл. 318–319 и чл. 321, ст. 2 ПЗРХ, чл. 277 ПЗРЦГ, чл. 198 ПЗРМ, чл. 238, ст. 1 ПЗФБХ, чл. 191 ПЗРСл, чл. 257 ПЗРСр, чл. 216 ПЗБД, као и чл. 270 ПЗРС.

83 Видети: чл. 238 ПЗФБХ.

84 У босанској правној литератури има мишљења, иако то изричито не стоји у Породичном закону Федерације, да и сваки други договор између даваоца и примаоца издржавања, у правцу повећања његовог износа или смањења или, пак, престанка треба да има форму јавнобележнички потврђене исправе. Видети: Povlakić, 2013: 263.

85 Видети: чл. 101, чл. 192–193 ПЗРСл.

86 Видети: чл. 106, ст. 2 и чл. 197, ст. 3 ПЗРСл.

не прецизирајући притом ко све могу бити уговорне стране овог правног посла.⁸⁷

Хрватски законодавац, за разлику од наведених решења других бивших република у саставу СФРЈ, не даје никакве ингеренције јавном бележнику у домену законског издржавања. Мада прописује могућност супружника да сачине споразум о издржавању у писаној форму, који би обухватио висину издржавања, начин издржавања, његово трајање и престанак, он стипулише да овај правни посао мора бити одобрен од суда у ванпарничном поступку, како би стекао својство извршне исправе.⁸⁸

Овако срочена формулација српског законодавца извор је неколико дилема. Прво, да ли сви повериоци и дужници законске алиментације могу закључити овај споразум, нарочито имајући у виду малолетну децу као повериоце издржавања? Ако је одговор потврдан, следи и питање, да ли о таквом споразуму мишљење треба да дâ орган старатељства.⁸⁹ Из овакве стилизације законског текста неминовно се намеће питање да ли и остали споразуми који се тичу законске алиментације (изузев одрицања од права на издржавање), на пример: о висини издржавања, трајању издржавања, престанку издржавања, укључујући и све могуће промене, морају да имају форму јавнобележничког записа? Чини се да уочене празнине, у интересу правне сигурности и уједначеног деловања, домаћи нормотворац мора што пре да попуни.

7. Уређење имовинскоправних односа супружника, ванбрачних партнера и сродника

Имовинске односе између супружника, ванбрачних партнера и сродника у државама са простора некадашње СФРЈ регулишу породични закони.⁹⁰ Од овог нормативног модела једино одступа законодавац у Републици Македонији, будући да ову проблематику уређује Законом о својини и другим стварним правима.⁹¹

87 Видети: чл. 161, ст. 3 ПЗРС.

88 Видети: чл. 302 ПЗРХ.

89 На основу чл. 270 ПЗРС.

90 Видети: чл. 285–315 ПЗЦГ, чл. 250–267 ПЗФБХ, чл. 11, ст. 2 и 34–46 ПЗРХ, чл. 4 и чл. 63–94 ПЗРСл, чл. 269–289 ПЗРСр, чл. 227–244 ПЗБД и чл. 168–195 ПЗРС.

91 Видети: чл. 66–81 Закона о својини и другим стварним правима Републике Македоније (Закон за сопственост и други стварни права, *Службен весник на РМ*, бр. 18/2001, 31/2008 – одлука Уставног суда, 92/2008, 139/2009 и 35/2010. У продужетку рада биће коришћена и скраћеница ЗСДСПРМ).

Склапањем брака супружници споразумно одлучају како ће бити регулисани њихови имовински односи – према правилима садржаним у закону или на начин како они одлуче, поштујући императивне норме.

Ако се одреде за законски имовински режим, супружници током трајања брака могу, осим посебне имовине, стицати и заједничку имовину. Актуелни породичноправни прописи бивших југословенских република готово да су јединствени у погледу дефинисања заједничке имовине,⁹² и њеног разграничења од посебне имовине.⁹³

На супружницима је да сагласном изјавом воља „избришу“ разлике које закон прописује за заједничку и посебну имовину, те склапањем брачног уговора уреде своје имовинске односе на постојећој или будућој имовини коју ће стећи у будућности, на квалитетно другачијим основама од онога што је садржано у законском имовинском режиму.⁹⁴ Брачни уговор регулишу све државе са простора бивше СФРЈ, осим Републике Македоније.⁹⁵ И поред тога, брачни уговор је присутан у правном промету ове државе, будући да му то омогућава зајемчена слобода уговарања (Спировиќ-Трпеновска, Мицковиќ, Ристов, 2013: 308–309). Такође, за разлику од других држава са простора бивше СФРЈ, једино Република Словенија омогућава супружницима да брачним уговором, осим уређења чисто имовинских односа, уреде питање међусобног издржавања током трајања брачне заједнице или за случај развода брака.^{96 97}

Слобода уговарања супружника, осим тога може бити манифестована и кроз закључење уговора којим се, на другачији начин од оног прописаног

92 Видети: чл. 251, ст. 1 ПЗФБХ, чл. 288, ст. 1 ПЗРЦГ, чл. 67 ЗСДСПРМ, чл. 36, ст. 1 ПЗРХ, чл. 67 ПЗРСл; чл. 270, ст. 5 ПЗРСр, чл. 228, ст. 1 ПЗБД и чл. 171, ст. 1 ПЗРС.

93 Видети: чл. 254 ПЗФБХ, чл. 286, ст. 1 ПЗРЦГ, чл. 68, ст. 1–2 ЗСДСПРМ, чл. 39 ПЗРХ, чл. 77, ст. 1 ПЗРСл, чл. 270, ст. 1–2 и 7 ПЗРСр, чл. 229, ст. 1 ПЗБД и чл. 168 ПЗРС.

94 О модалитетима промене законског имовинског режима вољом супружника, видети нарочито: Драшкић, 2005: 411; Поњавић, 2007: 369–370; Панов, 2009: 898–899; Ковачек-Станић, 2012: 94–95.

95 Видети: чл. 258 ПЗФБХ, чл. 301 ПЗРЦГ, чл. 40 ПЗРХ, чл. 85 ПЗРСл, чл. 271, ст. 3–5 ПЗРСр, чл. 235 ПЗБД и чл. 188 ПЗРС.

96 Видети: чл. 86 ПЗРСл.

97 У правној литератури је, и пре него што је Породични закон Републике Словеније угледао светлост дана, изнета идеја да брачни уговор не треба да „покрије“ само имовинска питања међу супружницима, већ и личноимовинска питања, као и све аспекте родитељског старања, слично уређењу посредовања у породичном праву. Видети: Povelakić, 2013: 259–260. Супротно томе, заговара се схватање да брачним уговором могу да се уређују једино чисто имовинска питања супружника. Видети: Сокић, 2006: 420; Ковачек-Станић, 2012: 95.

законом, уређује управљање и располагање заједничком имовином,⁹⁸ као и кроз склапање споразума о деоби заједнички стечене имовине.⁹⁹

Законодавна пракса у државама са простора бивше СФРЈ у погледу регулисања ових правних послова је различита. Тако Породични закон Републике Словеније за све уговоре које склапају будући супружници или супружници прописује као правило форму јавнобележничког записа, осим уговора о поклону мање вредности који је у сразмери са имовинским приликама поклонодавца. Исто тако, Породични закон Републике Српске за уређење имовинских односа супружника предвиђа нотарску обраду правних послова. Новелирани Породични закон Републике Србије¹⁰⁰ пак стипулише облик јавнобележнички солемнизоване приватне исправе од стране јавног бележника за брачни уговор, уговор о управљању и располагању заједничком имовином и уговор о деоби заоставштине, док форму уговора о поклону и не спомиње.¹⁰¹ Насупрот њима, хрватски Породични закон заузима потпуно другачији курс деловања, прописујући, осим заједничког предузимања правног посла од стране супружника, за управљање заједничком имовином које прелази границе редовног управљања, писани пристанак другог супружника оверен од јавног бележника, а за брачни уговор, писани облик и оверу потписа од јавног бележника.¹⁰² Форму јавнобележничког записа, по слову закона, има једино брачни уговор који у име супружника лишеног пословне способности закључи његов старатељ уз претходно одобрење органа старатељства.¹⁰³ Породични закони Федерације Босне и Херцеговине и Републике Црне Горе само за брачни уговор прописују форму нотарског записа, а Породични закон Брчко дистрикта БиХ, опет, само за брачни уговор стипулише двојни колосек – форму јавнобележничког записа или састављање и оверу од стране надлежног органа, без ближег прецизирања о коме се ради.¹⁰⁴ Занимљиво је приметити да закони о јавном бележничтву поменутих

98 Видети: чл. 292 ПЗРЦГ, чл. 71 ПЗРМ, чл. 37, ст. 2 ПЗРХ, чл. 70 ПЗРСл и чл. 189 ПЗРС.

99 Видети: чл. 255, ст. 1 ПЗФБХ, чл. 293, ст. 2 ПЗРЦГ, чл. 74, ст. 1 ПЗРМ, чл. 45, ст. 1 ПЗРХ, чл. 71 ПЗРСл, чл. 272, ст. 2 ПЗРСр, чл. 232, ст. 1 ПЗБД и чл. 179 ПЗРС.

100 Тиме је, практично, кориговано оно што је прописао изворни текст Закона о јавном бележничтву за ове правне послове. Наиме, овим правним извором било је стипулисано да сви уговори којима се уређују имовински односи између супружника морају имати форму јавнобележничког записа. Видети: чл. 82, ст. 1, тач. 1 и овог законског текста.

101 Упоредити: чл. 64 ПЗРСл и чл. 288 ПЗРСр са чл. 179, ст. 2, чл. 188, ст. 2 и чл. 189, ст. 5 ПЗРС.

102 Видети: чл. 37, ст. 2 и чл. 40, ст. 3 ПЗРХ.

103 Видети: чл. 41 ПЗРХ.

104 Видети: чл. 258, ст. 1 ПЗФБХ, чл. 301, ст. 2 ПЗРЦГ и чл. 235 ПЗБД.

држава „прате“ и допуњују у погледу ове тематике матични закон за породичноправне односе. Одступање једино чини законодавац Брчко дистрикта БиХ, који за све правне послове којим се уређују имовински односи између супружника и ванбрачних партнера прописује искључиво форму нотарског записа.¹⁰⁵

На подручју Републике Македоније, све до ступања на правну снагу новог Закона о нотаријату из 2016. године, у примени је био Закон о нотаријату из 2007. године, којим је, поред осталог, било предвиђено да се имовински односи између супружника и ванбрачних партнера уређују у форми нотарског акта.¹⁰⁶ Нови Закон о нотаријату, међутим, нема такву одредбу, а Закон о својини и другим стварним правима за уговор о управљању и располагању заједничким имовинским добрима прописује да мора да се састави у писаној форми, док за споразум о деоби заједничке имовине не прецизира ближе форму.¹⁰⁷

Породичноправни прописи држава на простору бивше СФРЈ у потпуности изједначавају ванбрачне partnere са супружницима у погледу уређења имовинских односа.¹⁰⁸

Словеначки Закон о партнерској вези и хрватски Закон о животном партнерству особа истог пола истоветан третман имају за све истополне partnere на подручју уређења имовинскоправних односа, независно од тога да ли су они склопили партнерску везу или нису.¹⁰⁹

У односу на све друге државе на простору некадашње СФРЈ, само републике: Црна Гора, Македонија и Србија нормирају имовинске односе чланова породичне заједнице, стипулишући за њих, са мањим одступањима, али не у погледу формалних захтева, примену прописа који важе за уређење имовинских односа супружника.¹¹⁰

105 Видети: чл. 47, ст. 1 ЗНРСл, чл. 68, ст. 1 ЗНРСр, чл. 82 и чл. 93 ЗНРС, чл. 53, ст. 1, тач. 2 ЗЈБРХ чл. 73, ст. 1 ЗНФБХ, чл. 52, ст. 1, тач. 1 ЗНРЦГ и чл. 47, ст. 1, тач. 1 ЗНБД.

106 Видети: чл. 42, ст.1, тач. а раније важећег Закона о нотаријату Републике Македоније (Законот за нотаријатот, *Службен весник на РМ*, бр. 55/2007, 86/2008, 139/2009 и 135/2011).

107 Видети: чл. 71, ст. 1 и чл. 74, ст. 1 ЗСДСПРМ.

108 Видети: чл. 263, ст. 2 ПЗФБХ, чл. 306, ст. 2 ПЗРЦГ, чл. 81, ст. 2 ЗСДСПРМ, чл. 11, ст. 2 ПЗРХ, чл. 4, ст. 1 ПЗРСл, чл. 284, ст. 2 ПЗРСр, чл. 263 ПЗБД и чл. 191, ст. 2 ПЗРС.

109 Видети: чл. 2, ст. 2 и чл. 3, ст. 2 ЗПВРСл и чл. 53, ст. 2 ЗЖПОИПРХ.

110 Видети: чл. 313 ПЗРЦГ, чл. 92–94 ЗСДСПРМ и чл. 195, ст. 3 ПЗРС.

8. Закључна разматрања

Упоредноправни приказ законских решења посвећених улози јавних бележника и породичноправним стварима у државама са простора некадашње СФРЈ показује, и поред вишедеценијске државно-правне раздвојености бивших југословенских република, више сличности него различитости, не само у нормирању појединих института породичног права, већ и у погледу надлежности јавних бележника у овој сфери.

Јасно је да територијална блискост, сличан менталитет људи, заједничко правно наслеђе и правна традиција имају утицаја на креирање готово филигрантски истоветних решења. С друге стране, практичне потребе датог правног поднебља и модерни правни трендови повољно утичу на стварање квалитетно другачијих решења, која пак могу имати предности у односу на одговарајућа решења правног система Републике Србије.

Оно што би српски нормотворац требало, када је реч о овлашћењима јавних бележника у породичноправним стварима, у будућој редакцији текста Породичног закона да уради, угледајући се на одговарајућа решења законодаваца на простору некадашње СФРЈ, огледа се у неколико сегмената (тачака). Пре свега, неопходно је да стипулише форму изјаве о признању очинства која се даје пред јавним бележником, као и да омогући детету које се признаје и његовој мајци да потребну сагласност, у истом облику, саопште пред јавним бележником. Такође, има места, наравно уз уважавање аргумената *pro et contra*, да се по угледу на словеначко право уведе споразумни развод брака пред јавним бележником. Осим тога, како би се поједноставио рад јавних бележника и спречило шаролико поступање у пракси на терену личноимовинских и имовинских односа супружника, ванбрачних партнера и сродника, потребно је да се ближе појасни: ко све може да сачини споразум о законском издржавању и шта све може да чини његову садржину, да се нормира форма уговора којим се отуђују или оптерећују покретности велике вредности пословно неспособних лица и да се у погледу форме уједначе сви правни послови регулисани у овом делу Породичног закона.

Литература

Dika, M. (2009). „Ivanparnična“ i koncilijacijska funkcija javnih bilježnika – *de lege lata i de lege ferenda*. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Zagrebu*. Br. 59 (6). 1153–1177.

Драшкић, М. (2005). *Породично право*. Београд: Аутор и Чигоја штампа.

Ковачек-Станић, Г. (2007). *Породично право: партнерско, деце и сататељско право*. Нови Сад: Правни факултет.

Ковачек-Станић, Г. (2012). Овлашћења јавног бележника у брачним/ партнерским односима. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*. Бр. 2. 87–101.

Панов, С. (2009). Предмет брачног уговора. *Правни живот*. Бр. 10. 889–907.

Povlakić, M. (2013). Nadležnost notara u Bosni i Hercegovini. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Zagrebu*. Br. 63 (2). 245–310.

Поњавић, З. (2007). *Породично право*. Крагујевац: Правни факултет.

Ријавец, В. (2010). Улога нотара у грађанском праву Словеније. *Анали Правног факултета у Београду*. Бр. 1. 108–129.

Сокић, О. (2006). Брачни уговор; у Поњавић, З. (ур.). *Зборник радова „Ново породично законодавство“*. Крагујевац: Правни факултет и Центар за породично право. 415–428.

Спировиќ-Трпеновска, Љ. Мицковиќ, Д. Ристов, А. (2013). *Семејно право*. Скопје: Блесок.

Цвејић-Јанчић, О. (2006). Реформа породичног права Србије. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*. Бр. 1–2. 3–31.

Правни извори

Закон о биомедицински потпомогнутој оплодњи Републике Македоније (Закон за биомедицинско потпомогнато оплодување), *Службен весник на РМ*, бр. 37/2008, 149/2014, 192/2015 и 37/2016.

Закон о биомедицински потпомогнутој оплодњи Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 40/2017.

Закон о брачним и породичним односима Републике Словеније (Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih), *Uradni list SRS*, št. 15/1976, 1/1989, 64/2001, 16/2004, 101/2007, 90/2011, 84/2012 и 82/2015.

Закон о животном партнерству особа истог пола Републике Хрватске (Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola), *Narodne novine*, br. 92/2014.

Закон о јавном бележништву Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 31/2011, 85/2012, 19/2013, 55/2014 – други закон, 93/2014 – други закон, 121/2014, 6/2015 и 106/2015.

Закон о јавном бележничтву Републике Хрватске (Zakon o javnom bilježništvu), *Narodne novine*, бр. 78/1993, 29/1994, 162/1998, 16/2007, 75/2009 и 120/2016.

Закон о лечењу неплодности у поступцима оплодње биомедицинском помоћи Републике Словеније (Zakon o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo), *Uradni list*, št. 70/2000 и 15/2017.

Закон о лијечењу неплодности асистираним репродуктивним технологијама Републике Црне Горе, *Службени лист РЦГ*, бр. 74/2009.

Закон о медицински помогнутој оплодњи Републике Хрватске (Zakon o medicinski pomognutoj oplodnji), *Narodne novine*, бр. 86/2012.

Закон о нотаријату Републике Македоније (Законот за нотаријатот), *Службен весник на РМ*, бр. 55/2007, 86/2008, 139/2009 и 135/2011.

Закон о нотаријату Републике Македоније (Закон за нотаријатот), *Службен весник на РМ*, бр. 72/2016.

Закон о нотаријату Републике Словеније (Zakon o notariatu), *Uradni list RS*, št. 13/1994, 48/1994, 82/1994, 83/2001, 73/2004, 98/2005, 17/2006, 115/2006, 33/2007, 45/2008 и 91/2013.

Закон о нотарима Брчко дистрикта БиХ, *Службени гласник БД*, бр. 9/2003 и 17/2006.

Закон о нотарима Републике Српске (*Службени гласник РС*, бр. 86/2004, 2/2005, 74/2005, 76/2005, 91/2006, 37/2007, 74/2007 – одлука Уставног суда, 50/2010, 78/2011, 20/2014 и 68/2017.

Закон о нотарима Републике Црне Горе, *Службени лист РЦГ*, бр. 68/2005, 49/2008 и 55/2016.

Закон о нотарима Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине Федерације БиХ*, бр. 49/2002.

Закон о партнерској вези Републике Словеније (Zakon o partnerski zvezi), *Uradni list*, бр. 33/2016.

Закон о својини и другим стварним правима Републике Македоније (Закон за сопственост и други стварни права), *Службен весник на РМ*, бр. 18/2001, 31/2008 – одлука Уставног суда, 92/2008, 139/2009 и 35/2010.

Нацрт Закона о лијечењу неплодности биомедицински потпомогнутом оплодњом Федерације Босне и Херцеговине, на интернет страници http://www.parlamentfbih.gov.ba/dom_naroda/v2/userfiles/files/1/%20

u%proceduri_2017/Nacrt%20zakona%20VMPO%20b.pdf. Приступ остварен 20. августа 2017. године.

Породични закон Брчко Дистрикта БиХ, *Службени гласник БД*, бр. 23/2007.

Породични закон Републике Македоније (Закон за семејството), *Службен весник на РМ*, бр. 153/2014.

Породични закон Републике Словеније (*Družinski zakonik*), *Uradni list*, št. 15/2017.

Породични закон Републике Србије, *Службени гласник РС*. Бр. 18/2005, 72/2011 – други закон и 6/2015.

Породични закон Републике Српске, *Службени гласник РС*, бр. 54/2002, 41/2008 и 63/2014.

Породични закон Републике Хрватске (*Obiteljski zakon*), *Narodne novine*, бр. 103/2015.

Породични закон Републике Црне Горе, *Службени лист РЦГ*, бр. 1/2007 и 53/2016.

Породични закон Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине Федерације БиХ*, бр. 35/2005 – пречишћен текст и 31/2014.

Reommendation No. R (86) 12 of the Committee of minister to member states concerning mesures to prevent and reduce the excessive workload in the courts.
Преузето 30. августа 2017. године. <https://rm.coe.int/16804f7b86>.

Nataša Stojanović, LL.D.

Full Professor,

Faculty of Law, University of Niš

THE NOTARY PUBLIC AUTHORITIES IN FAMILY-LAW MATTERS IN THE FORMER SFRY COUNTRIES

Summary

Observing the basic postulates of the National Judicial Reform Strategy, the Republic of Serbia passed the Notary Public Act in 2011 and, after many decades, re-introduced this judicial profession into the national law by opting for the Latin (public) type of the notary public office. According to the amendments of the current Family Act of the Republic of Serbia, the role of notaries public in the sphere of family law relations is confined to a relatively narrow scope of activities.

Thus, a notary public is authorised to take statements on acknowledgement of paternity and to draw up legal support (maintenance) agreements. The scope of responsibilities of a notary public also includes the attestation of content (solemnization) of a marital agreement, an agreement on the division of spouses' community property, and an agreement on administration and disposition of the spouses' community property. According to the original version of the Notary Public Act, a notary public was authorised to "notarise" and give effect to certain types of legal transactions (e.g. to take statements on compliance with the acknowledged paternity or on consent to the process of biomedically assisted impregnation). Under the amended Act, this authority is no longer part of the public notaries' professional duties and legal protection mission.

Relying on the legal solutions envisaged in contemporary legal systems within the European legal space, the theoretical standpoints of legal scholars pertaining to the notary public authorities in family law matters, as well as the actual notary public practice, we provide a critical analysis of the public notaries' role in family law relations in the contemporary Serbian law. We also point to the justifiability of expanding the authorities of notaries public within this domain, and advocate for a higher degree of de-judicialization of civil law protection, particularly emphasising the need to vest them with the authority to administer uncontested consensual divorce cases.

Keywords: *notaries public, family law relations, expanded authorities.*